

РОЗДІЛ 2

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.4:330.341.1.014-026.23](477)

Масюк Ю. О.
Білоус С. В.
Біланюк О. П.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЙБІЛЬШИХ МІСТ УКРАЇНИ НА МАКРОРІВНІ

У статті проаналізовано деякі аспекти зростання економічного потенціалу України в розрізі індустріального складника та інвестиційної політики. Охарактеризовано особливості рушійних сили економіки України в постіндустріальний період, а також особливості функціонування різних галузей економіки в 2017–2018 рр. Проаналізовано роль п'яти найбільших міст України за сучасних умов як економічних, демографічних, соціальних, промислових центрів країни, а також поведено їх порівняльну характеристику.
Ключові слова: економічний потенціал, управління, макросередовище, інвестиції, підприємство.

Постановка проблеми. Сьогодні економіка України залишається низькоконкурентною, підстави щодо розширення експорту, у якому переважає орієнтація на сировину, суттєво обмежують перспективи для підвищення кількісних та якісних параметрів економіки за її нинішньої структури. Однак деякі регіони та міста України вже мають вищі показники валового продукту на одного мешканця, ніж у низці регіонів ЄС. Недооцінка впливу людських ресурсів, історичних аспектів індустріалізації, наявність засобів транспортної, індустріальної, туристичної інфраструктури, а також перелік інших супутніх проблем, що виникли за період незалежності України поставило нашу державу перед необхідністю зміни фінансово-економічної та торговельної політики, а разом із тим зумовлює переорієнтацію економіки країни на інший лад.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням теоретичних і практичних питань щодо ролі економічного потенціалу в розвитку господарського комплексу займалися такі науковці, як І.М. Барило, О.О. Безручко, В.В. Близнюк, В.Ф. Савченко, М.Г. Судоргін, Р.В. Манн, К.Д. Плигач, В.М. Прохорова та ін. Однак сьогодні в умовах нестабільного розвитку економіки та постійного впливу чинників зовнішнього середовища дослідженню економічних, соціальних, туристичних, інфраструктурних питань приділяється недостатньо уваги з боку фахових науковців, дослідників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри економічно складне становище існує можливість для зміцнення бази економічного середовища, посилення економічної спроможності населення та бізнесу. Однак чинники такого зростання нині недостатньо висвітлені в наукових публікаціях, а питання структурних економічних перетворень на користь інновацій та галузевої переорієнтації національного господарства не завжди розглядаються науковцями як пріоритетні напрями дослідження.

Мета статті полягає у розвитку теоретичної бази аналізу ефективного використання економічного потенціалу підприємства в ринкових умовах. Недостатня відпрацьованість деяких аспектів проблеми дає змогу говорити про труднощі у визначенні основних її складників, а складність і неоднознач-

ність проблеми ефективного використання економічного потенціалу підприємства вимагають проведення додаткових досліджень у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед усіх великих міст України сьогодні можна виділити тільки п'ять економічних і демографічних осередків, які не просто вирізняються своїми масштабами, а є центрами тяжіння на міжрегіональному рівні чи виконують важливі функції в загальнонаціональному масштабі.

Насамперед головним містом України є столиця Київ (2,94 млн. жителів на 2018 р.) та чотири менші міжрегіональні центри: Харків (1,47 млн. осіб), Дніпро (1 млн. осіб), Одеса (1,01 млн. осіб) та Львів (0,76 млн. осіб). Усі вони, крім Києва та Харкова, протягом останніх років є нестабільними мільйонниками, оскільки кількість постійних жителів Одеси чи Дніпра коливалася на межі цього показника, а також опускалася нижче у зв'язку з природним зменшенням/збільшенням, що нестабільно компенсувалося напливом переселенців з інших міст після початку військових дій у зоні АТО в 2014 р.

Однак за своєю роллю в економічному, соціальному, демографічному житті країни ці міста все-таки впевнено виділялися протягом багатьох років серед інших найбільших у країні. Навіть якщо, наприклад, Маріуполь (0,46 млн. осіб), Миколаїв (0,48 млн. осіб), Кривий Ріг (0,63 млн. осіб) чи Запоріжжя (0,74 млн. осіб) мали не набагато меншу кількість мешканців або й часто більші обсяги промислового виробництва порівняно зі Львовом, Одесою чи Дніпром, сьогодні вони не володіють тим міжрегіональним значенням, що міста з так званої першої п'ятірки. Крім того, вони останніми роками значно швидше, ніж перша п'ятірка, втрачали свій людський та економічний потенціал разом зі стагнацією та занепадом успадкованої з радянського минулого технічно застарілої важкої промисловості.

Тим часом п'ять найбільших міст щороку дедалі більше утверджуються як багатофункціональні економічні центри у відповідних частинах країни, ніж просто промислові чи транспортні осередки [1; 4, с. 22–23]. Після тривалого періоду зменшення кількості населення останнім часом у містах «великої п'ятірки» триває процес стабілізації, а в час-

тині з них навіть поновилося зростання. Від Запоріжжя, Кривого Рогу чи Маріуполя їх вирізняють і чималі передмістя, чисельність мешканців яких здебільшого сягає сотень тисяч жителів [6, с. 24].

До того ж ці міста мають значні території обслуговування, які забезпечують їм порівняно стабільні перспективи зростання в умовах далекого від завершення процесу урбанізації в Україні. Хоча вже сьогодні вони не поступаються, а в низці випадків і перевершують за кількістю мешканців низки європейських столиць. Наприклад, у Братиславі живе тільки 0,43 млн. жителів, у Вільнюсі – 0,55 млн., Ризі – 0,64 млн., Загребі – 0,8 млн., Стокгольмі – 0,94 млн., Белграді – 1,17 млн., Софії – 1,24 млн., Празі – 1,3 млн. осіб.

Нині навіть без урахування приміських зон і не зареєстрованих офіційно фактичних мешканців у п'яти найбільших центрах країни проживає майже кожен п'ятий її громадянин (без тимчасово окупованих територій АР Крим та зони АТО). А разом із приміською зоною зосереджено більше як третина ефективно зайнятих працівників і до половини економіки України [8; 9].

На жаль, українська статистика не має даних про обсяг валового регіонального продукту для окремих міст країни, крім Києва, який водночас є одним із регіонів, тож контури ваги найбільших міст загалом та окремих із них в економіці країни доведеться окреслювати на основі наявних даних за окремими показниками, наприклад за обсягами реалізації всіх товарів і послуг підприємствами, промислового виробництва або кількістю штатних працівників.

Частка підприємств п'яти найбільших міст за обсягом реалізації товарів і послуг у 2017 р. сягала 54% загальноукраїнських обсягів (4,06 трлн. грн. із 7,58 трлн. грн.). При цьому різко виділявся на тлі інших не лише Київ, а й Дніпро. В останньому обсяги продажів торік майже вдвічі перевищили показники Харкова чи Одеси. Водночас слід робити поправку на те, що йдеться про продажі, зокрема й оптові, компаній, які зареєстровані у відповідних містах. Наприклад, три чверті оборотів «великої п'ятірки» забезпечували підприємства Києва, обсяги яких були на порядок більшими від будь-якого іншого міста (рис. 1).

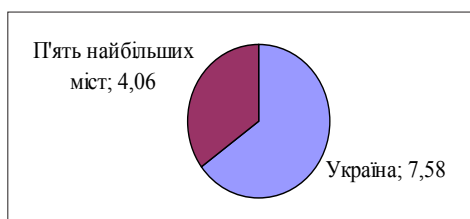

Рис. 1. Обсяг реалізацій товарів та послуг у 2017 р., трлн. грн.

Джерело: складено на основі [3]

У «великій п'ятірці» зосереджена майже третина (31%) усіх штатних працівників України. Саме відрахування із зарплат останніх нині становлять фінансову основу наповнення місцевих бюджетів. Штатні працівники великих і середніх компаній є основою білого ринку зайнятості в країні, забезпечують, окрім відрахувань до місцевих бюджетів, ще й стабільний попит на товари та послуги, кредитування фізичних осіб – від споживчого до іпотечного. За цим показником на тлі інших вирізняються Київ і Дніпро, де кількість штатних працівників у розрахунку на тисячу мешканців є значно більшою, не лише порівняно з показниками по країні загалом, а порівняно з Харковом, Одесою та Львовом.

Попри велику концентрацію в найбільших містах країни штатних працівників великих і середніх компаній вони є також осередками концентрації малого бізнесу (рис. 2). Наприклад, тільки в Києві та Харкові (дані щодо розвитку малого бізнесу в розрізі окремих міст інші регіональні управління статистики не оприлюднюють) функціонує майже третина всіх малих підприємств України (99 тис. із 322 тис. компаній) [7].

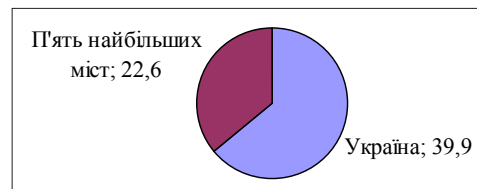

Рис. 2. Кількість штатних працівників (окрім мікрофірм) на початку 2018 р., млн. осіб

Джерело: складено на основі [3]

Найбільші центри країни є й основними порталами залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Хоча їхня роль у цьому процесі також украй нерівномірна. Загалом на «велику п'ятірку» припадає майже 57% усіх залучених до країни ПІІ за весь час незалежності.

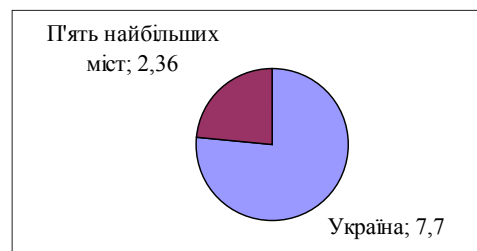

Рис. 3. Обсяг прямих іноземних інвестицій на початку 2018 р., \$ млрд.

Джерело: складено на основі [3]

Водночас спостерігається величезна різниця між Києвом, який залучив близько половини всіх зовнішніх інвестицій країни (\$19,3 млрд. із \$39,9 млрд.), та іншими чотирма найбільшими містами, сукупний показник яких становить тільки \$3,3 млрд, або трохи більше 16% ПІІ, вкладених в Україну, без урахування Києва. Першість тут як за загальним обсягом, так і в розрахунку на одного мешканця, також тримає Дніпро (\$1,67 млрд.), на другому місці – Львів (\$656,3 млн.), далі – Одеса (\$530,9 млн.) і останній серед «великої п'ятірки» Харків із \$427,6 млн. (рис. 4).

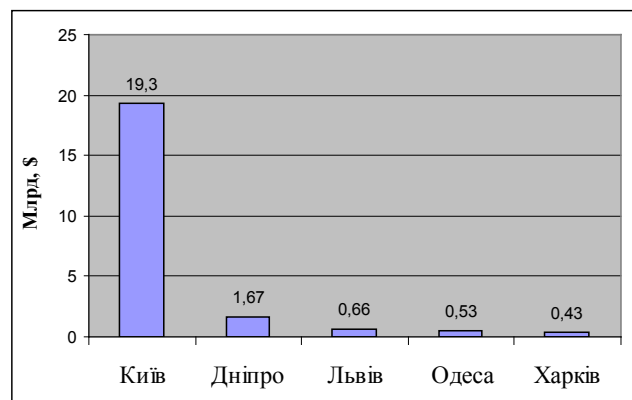

Рис. 4. Залучені прямі іноземні інвестиції у 2018 р., \$ млрд.

Джерело: складено на основі [3]

Водночас на п'ять найбільших міст країни припадає тільки 20% її промислової продукції, що майже відповідає їхній частці в населенні підконтрольної Україні території. Промислові потужності зазвичай зосереджені в зовсім інших, менших містах, навіть тих самих регіонів. Роль промислової індустрії у містах-мільйонниках щороку зменшується, навіть у таких традиційно індустріальних регіонах, як Придніпров'я.

Наприклад, за обсягом промислової продукції Дніпро надто поступається Кривому Рогу (115,2 млрд. грн. та 159,5 млрд. грн.), а в перерахунку на особу й низці менших індустріальних міст регіону (Кам'янському, Нікополю, Павлограду). В Одеській області невелике місто Южне виробляє майже половину обсягу промислової продукції обласного центру, попри те, що за розміром воно у десятки разів менше від Одеси. У Харкові обсяг реалізованої промислової продукції в 2017 р. становив тільки 72,8 млрд. грн, що у півтора рази менше, ніж у Дніпрі, та майже удвічі порівняно з тим же Кривим Рогом, який у 2,5 рази менший від нього за кількістю мешканців. А найбільш індустріалізованим районом Харківської області є Балаклійський район, який попри в десятки разів меншу кількість населення виробляє лише в півтора рази менше промислової продукції, ніж Харків.

Попри стереотипи лідером за промисловим виробництвом серед п'ятірки є Київ: 172,8 млрд. грн. – це обсяг, який майже в півтора рази перевищує аналогічний показник Дніпра, у 2,4 рази – Харкова, у 4,4 рази – Львова та майже в сім разів Одеси (табл. 1). А це свідчить, що навіть у перерахунку на одного мешканця столиця все ще не має рівних за рівнем розвитку індустріального сектору економіки серед інших найбільших центрів країни за винятком Дніпра.

Таблиця 1

Обсяг промислової продукції у 2017 р.

№ з/п	Місто	Млрд. грн.
1.	Київ	172,8
2.	Дніпро	115,2
3.	Харків	73,1
4.	Львів	39,8
5.	Одеса	25,9

Джерело: складено на основі даних Держстату

До того ж індустріальний сектор Києва має свою специфіку: його основу сьогодні становлять харчпром (46,6% загального обсягу промислового виробництва міста та 17,9% усієї української харчової промисловості), виробництво та/або постачання електрики, тепла й газу (20,1% усього обсягу промвиробництва в місті та 8,4% галузі в масштабах країни), фармацевтика (8,5% продукції міської промисловості та 50,9% українського фармпromу).

Знову ж таки попри стереотипні уявлення сучасний Львів індустріальніший, аніж Харків чи Одеса. За обсягом промислової продукції у 39,2 млрд. грн. у 2017 р. Львів випереджав Харків у розрахунку на одного мешканця, при тому що в останньому проживає майже у два рази більше мешканців (1,47 млн. у Харкові проти 0,76 млн. мешканців Львова). А таке велике місто, як Одеса, індустріальний сектор Львова перевершив у півтора рази навіть в абсолютних показниках, попри те що в першій живе на третину більше мешканців [3, с. 30–31].

Останнім часом Львів активно залучає іноземні інвестиції у виробничу сферу, у його околицях

відкриваються нові промислові підприємства провідних міжнародних компаній. Врешті, сукупний обсяг інвестицій, залучених туди натепер, як уже зазначалося вище, значно перевищує аналогічні показники як Одеси, так і Харкова. І це попри те, що населення у Львові все ще значно менше, ніж у двох вищезгаданих містах. Тож його індустріальний складник із часом може ще більше посилитися, тоді як у мегаполісах Південного Сходу триває деградація промислового потенціалу через брак ініціативи в переорієнтації на кооперативні зв'язки із західними компаніями.

До того ж поряд з Одесою місто Львів має динамічний туристичний сектор економіки, питома вага якого також із кожним роком зростає. Кількість туристів, які відвідують місто, наближається до 3 млн осіб. Вони залишають у ньому \$0,6–0,7 млрд. на рік, а лише туристичного збору до його бюджету сплачують понад 100 млн. грн. Водночас, як і Одеса з Харковом, Львів належить до одних із ключових воріт України у зв'язках із навколишнім світом. Причому це ворота до ЄС, на торгівлю з яким припадає понад 40% зовнішньої торгівлі України.

Однак ще більша роль торговельних і транспортних центрів у зв'язках із зовнішнім світом зберігається в Харкова й Одеси. Якщо Одеса спеціалізується на доставці товарів морським шляхом і має поряд один із найпотужніших гуртових ринків – «Сьомий кілометр», – то Харків відіграє аналогічну роль на шляху товаропотоків сухопутними засобами сполучення. Як свідчать статистичні дані, обсяг перевезених вантажів, що проходять через Харків, навіть більший, аніж через Одесу. Є в місті й потужний торговельний осередок – ринок «Барабашово».

Географічне розташування таких міст, як Київ і Дніпро, робить їх найзручнішими центрами вкладення інвестицій, знижує вразливість до зміни торговельних чи транспортно-транзитних потоків, вони більше орієнтовані на обслуговування внутрішнього ринку країни. Київ як столиця і Дніпро як центр усе ще найпотужнішого економічного й промислового осердя країни мають високі шанси і далі зміцнювати свої позиції в економіці, навіть попри поступову втрату індустріального сектору своєї економіки.

Висновки. Ключовим завданням України у сфері економічного розвитку має стати створення умов для кардинального прискорення структурних економічних перетворень на інноваційній основі. Долучення України до провідних трендів економічного розвитку вимагає формування стратегічно орієнтованої національної політики, яка би базувалася на поширенні довгостроковості серед управлінців на державному та корпоративному рівнях. Її ключовими принципами мають стати:

- стимулювання попиту на інноваційні продукти;
- диверсифікація та зміни в структурі форм капіталу з надання пріоритету таким його формам, як людський та інтелектуальний капітал, перетворення чинника довіри на ключовий економічний актив;
- орієнтація, опора на власні традиції розвитку;
- безпека розвитку.

Необхідно провадити прозорі механізми підтримки пріоритетних досліджень і розробок, адаптації відповідних новітніх технологій. Не менш важливими завданнями є впровадження пільгових механізмів кредитування для здійснення економічної діяльності, пов'язаної з підвищенням ризиком, надання податкових пільг для розвитку пріоритетних наукоємких галузей. При цьому необхідно є зміна пріоритетів – переспрямування коштів в інвестування у нове обладнання та автоматизацію виробничих та управлінських процесів.

Список використаних джерел:

1. Барило І.М. Оцінка економічного потенціалу України. Потенціал сучасної географії у розв'язанні проблем розвитку регіонів: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. молодих вчених, присвяченої 95-річчю Національної академії наук України (Київ, 3-5 жовтня 2013 р.). Київ: Логос, 2013. 448 с. URL: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/handle/123456789/9752> (дата звернення: 18.11.2018).
2. Ворожбит О. Західні амбіції; за ред. Д. Крапивенка та ін. Український тиждень. 2018. № 46(574). С. 30-31.
3. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html (дата звернення: 15.11.2018).
4. Дослідження рівня використання економічного потенціалу регіону: монографія / за ред. В.Ф. Семенова, О.І. Руденко. Одеса: Одеський національний економічний університет, 2012. С. 22-23.
5. Крамар О. Не поспішати; за ред. Д. Крапивенка та ін. Український тиждень. 2018. № 46(574). С. 23-25.
6. Крамар О. П'ять китів. Якими є економічна вага та особливості найбільших міст України; за ред. Д. Крапивенка та ін. Український тиждень. 2018. № 30(558). С. 24-26.
7. Стратегія розвитку малого та середнього підприємництва на період до 2020 року. URL: <https://news.dtkr.ua/state/entrepreneurship/44586> (дата: звернення 17.11.2018).
8. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. С. 172.
9. Україна 2017-2018: нові реалії, старі проблеми (аналітичні оцінки) / за ред. Ю. Якименка. Київ: Центр Разумкова. 70 с.

Масюк Ю. О.

Билоус С. В.

Биланюк О. П.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ АНАЛИЗА ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА
КРУПНЕЙШИХ ГОРОДОВ УКРАИНЫ НА МАКРОУРОВНЕ**

Резюме

В статье проанализированы некоторые аспекты роста экономического потенциала Украины в разрезе индустриальной составляющей и инвестиционной политики. Охарактеризованы особенности движущих сил экономики Украины в постиндустриальный период, а также особенности функционирования различных отраслей экономики в 2017-2018 гг. Проанализирована роль пяти крупнейших городов Украины в современных условиях как экономических, демографических, социальных, промышленных центров страны, а также поведена их сравнительная характеристика.

Ключевые слова: экономический потенциал, управление, макросреда, инвестиции, предприятие.

Masiuk Yu. O.

Bilous S. V.

Bilanyuk O. P.

Ivan Franko National University of Lviv

**SOME ASPECTS OF THE ECONOMIC POTENTIAL ANALYSIS
OF LARGEST CITIES OF UKRAINE ON THE MACROLEVEL**

Summary

In article some aspects of growth of economical potential of Ukraine in cut of industrial component and investment policy are analysed. Features propulsion of the economy of Ukraine in postindustrial period, as well as feature of functioning of various branches of the economy in 2017-2018 are characterized/ The role of five of the largest cities of Ukraine in modern conditions as economical, demography, social, industrial centres of the country, as well as comparative specification leading them is analysed.

Key words: economic potential, management, macroenvironment, investments, enterprise.